

Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama

Reyhan Atasü Topcuoğlu*

Özet: İnsan hareketliliğinin hangi kavramlarla ve sınıflandırmalarla temsil edildiği ve nasıl açıklandığı tarihsel olarak değişen politik bir olgudur. Bu çalışmada, güncel göç söylemine temel teşkil eden düzenli/düzensiz göç ayrımı, transit kavramlarını eleştirel bir göz ile irdelemek ve yapı söküme uğratmak amaçlanmaktadır. Çalışma insan hareketliliğinin kendisinin ve ona dair olan anlayışın ne kadar politik olduğunu işş ederek, tartışmalara insan hakları temelinde normatif bir boyut kazandırma çabalarına katkı vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, düzensiz göç, transit göç, insan hakları

The Concepts of Regular and Irregular Migration: A Conceptual Inquiry Based on Human Rights

Abstract: The concepts and classifications for human mobility are political phenomena that change in the course of history. The aim of the study is to critically examine and deconstruct the concepts of regular/irregular migration and transit migration as fundamental concepts of the modern discourse on migration. It also aims to unveil the political character of human mobility, and thus, to contribute to the existing efforts for bringing in a normative dimension in the debates on migration based on human rights.

Keywords: Migration, irregular migration, transit migration, human rights

“...the whole notion of authenticity, of the authentic migrant experience, is one that comes to us constructed by hegemonic voices; and so, what one has to tease out is what is not there”¹.

Gayatri Chakravorty Spivak (1990: 61)

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Beytepe/Ankara/Türkiye.

¹ Özgün göçmen deneyimindeki özgünlük, özgünlük kavramının tamamı, egemen sesler tarafından bize ulaştırılmıştır; bu yüzden kişinin zorlukla elde etmeye çalışması gereken bilgi orada olmayandır.

Makale gönderim tarihi: 13.07.2016

Makale kabul tarihi: 16.11.2016

Giriş

İnsan hareketliliğinin hangi kavramlarla ve sınıflandırmalarla temsil edildiği ve nasıl açıklandığı tarihsel olarak değişen politik bir olgudur. Ne var ki gündelik hayatta ve bilimsel yazında halihazırdaki tanım ve sınıflandırmaları (özellikle de kamu otoriteri tarafından tanımlandıklarında) sorgulamadan kabul eder ve kullanırız. Sorgulamadan kabul ettiğimiz kavram ve sınıflandırmaları kullanırken de söz konusu kavram ve sınıflamaların altında yatan varsayımları ve hiyerarşik düşünce kalıplarını yeniden üretiyoruz. Bu fark etmeden yeniden üretme, belirli bir tartışma alanında, örneğın göç literatüründe ve göç politikaları tartışması alanında üretilecek hem anaakım hem de eleştirel argümanları belirli bir varsayımlar kümesinin odağına sıkıştırmaktadır. Bu çalışmada, hemen her insanın kişisel ya da aile tarihinde yer alan göç olgusuna dair bazı kavram ve sınıflandırmalar eleştirel bir göz ile irdelenecektir. Yasal/yasadışı ya da düzenli/düzensiz göç sınıflandırmaları, transit göç ve insan ticaretine ilişkin kavramsallaştırmaları çözümlmek ve yapı söküme uğratmak amaçlanmaktadır. Çalışma insan hareketliliğinin kendisinin ve ona dair olan anlayışın ne kadar politik olduğunu ifşa ederek, tartışmalara insan hakları temelinde normatif bir boyut kazandırma çabalarına katkı vermeyi amaçlamaktadır.

Halihazırdaki göç literatürü iki kanattan beslenmektedir: kurumsal söylemler ve bilimsel söylemler. Kurumsal söylemler, ulus devletler ve uluslararası kurumlar tarafından üretilen yasal çerçeveler ve raporlar ile somutlaşmaktadır. Yanı sıra devletler ve uluslararası kurumlar ve akademik işbirliğiyle üretilen kurumsal-bilimsel raporlar da vardır. Bilim insanları çalışmalarını yaparken ele alacakları olgulara genelde kurumsal söylemler alanında üretilen kavram ve sınıflandırmaları hangi aktörün hangi koşullarda söz konusu tanımlamaları yaptığına dikkat etmeden olduğu gibi kabul ederek kullanırlar.

Göç literatüründe halihazırdaki pek çok kavram ve sınıflandırma, ulus devletler ve kapitalist ekonomi odaklarında belirlenen çıkarlar ve iktidar mücadelesi içinde yer alan güçlü aktörler tarafından geliştirilerek dolaşıma sokulmaktadır. Bilimsel söyleme bu kavramları sorgulamadan aktarmak, araştırmada sosyal olgu ve süreçlerin nesneleştirilmesi sürecinde araştırmacının farkında olmadığı bir takım yanlışlıklar yaratmaktadır.

Bu çalışmada, anaakım tartışmadaki belirgin sınıflamalar, gelen/giden göç, transit göç, düzenli ve düzensiz göç ve insan ticareti kavramsallaştırmalarına bakılarak, sosyal ve coğrafi tanımlamalar üzerinden sınıfsal ve etno-kültürel hiyerarşilerin yeniden üretildiğı ortaya konacak ve insan haklarını merkeze alan bir tartışma için bazı tanımlamaların odağının değişmesi gerektiğı vurgulanacaktır.

Anaakım Göç Yazını Hangi Kavramlar ve Fikirler Çerçevesinde İlerliyor?

Bu çalışmada ele alınan göç tartışmasının içindeki kavramsal karmaşa aslında derin entelektüel sorunsallara işaret etmektedir. Kullandığımız kavramsallaştırmalar hem araştırmanın konusunu ve sahasını belirlemekte etkili olur, hem metodolojik pek çok varsayımı beraberinde getirir, hem de göç ve göçmenlik olgularına dair kimi unsurları dikkatin odağına çekerken kimilerini de tartışma alanı dışında bırakır. Burada öncelikle anaakım göç yazının nelere odaklandığına bakılacaktır:

Göç yazınındaki anaakım çalışmaların pek çoğu göçmenlerin ne zaman ve nereden geldiği, kaç kişi geldiği, yasal ya da yasadışı olmaları gibi betimleyici çalışmalardan oluşmaktadır. Göçe dair tanımlamalar ve kavramlar, örneğin düzenli /düzensiz göçmen ayrımı, hangi göçmenlerin yasal, hangilerinin mülteci, hangilerinin kaçak, hangilerinin insan ticareti mağduru olarak tanımlandığı, hem göçün politikliğinden hem de göç politikalarından çok etkilenen bir set olarak işlemektedir.

Anaakım göç yazınında öncelikle gelen göçmenler, ardından yasadışı ya da kaçak göçmenler baskın temaları oluşturmaktadır.

Önemli ayrımlardan bir tanesi, Türkçede olmasa da İngilizce literatürde çok yaygın olan '*immigrant /emigrant*' ayrımıdır. Özellikle '*immigration*' ve '*immigrants*' yani gelen göç ve gelen göçmenler üzerine yapılan çalışmalar çok yüksek sayıdadır. Google Akademik veri tabanından 1990 yılından beri yayınlanan göç konulu makaleler tarandığında ulaşılan 1.700,000 makale içinde 1.140,000'i, '*immigration*' yani gelen göç kavramsallaştırmasını kullanmaktadır. Giden göç kavramsallaştırmasını ise 650,000 makale kullanmaktadır. Bu durum genel geçer bilimsel yazında dikkatin odağının insan hareketliliğinin kendisi değil, bir yere gelen insanlar olduğuna işaret etmektedir.

Bu durum göç çalışmalarında dikkatlerin nerede toplandığını ve yazının esasen gelen göç üzerine kurulduğunun açık bir kanıtıdır. Göçmen gibi yer değiştirmeye odaklı bir tanım yerine gelen göçmen gibi bir tanımlama üzerinden araştırmanın kavramsal çerçevesini ve sorunsalını kurmak çalışmalara objektif değil, göç alan ülkelerin perspektifinden bir değerlendirme yapma eğilimi kazandırmaktadır. Nicholas De Genova'nın (2002) da belirttiği gibi esasen dikkat edilmesi gereken nokta, göç alan ülkelerin konuya yaklaşımını çalışmak ile göçü ve göçmenleri göç alan ülkelerin perspektifinden çalışmak arasındaki farktır. Bu kavramlar çok zaman irdelenmeden kullanıldığında, gelen göç verili kabul edildiğinde, araştırmalarda yönetsel bir yanlılık oluşmaktadır.

Nitekim anaakım anlayışta düzensiz göçün ya da kaçak göçün nedeni birilerinin yer değiştirmek istemesi yani göç etmesidir. Benzer biçimde pek çok

çalışma (El-Cherkeh vd., 2004; Cameron ve Newman 2008) insan ticareti suçunun temel nedeninin de göç olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedensellik anlayışı doğrultusunda, sınırların yükseltilmesi de sorunun ilacı olarak kurgulanıp, düzensiz göç ve insan ticareti katı göç politikalarının meşrulaştırılmasında söylemsel bir araca dönüşebilmektedir (bkz. De Stefano, 2007; Shahinian, 2008). Böylece sınır geçmenin zorlaşması, giderek daha fazla göçmenin yasadışı addedilmesine ve dahası insan taciri ağlarına girmesine sebep olmaktadır. Bu kısır döngü birçok çalışmada (Cohen, 2007; FEM, 1998; Piper 2003) dile getirilmektedir.

Anaakım yazındaki betimleyici çalışmaların çoğu sosyal bir olgunun nedeninin bizatihi kendisi olduğunu imleyen totolojik argümanlar üretmektedir. Bu mantık hatasının sürmesinin bir nedeni göç politikası alanında üretilen kavramları derinlemesine irdelemeden bilimsel yazına aktarmakla gelen örtük yanlışlıklardır. Göç çalışmalarında, göç alan ülkelerin perspektifinin anaakım bilimsel yazını ve kavramsal çerçeveyi etkilemesinin bir örneği de transit göç kavramıdır.

Transit Göç

Göç çalışmalarında dikkatin esasen gelen göçmenlere odaklanması, literatürdeki yasadışı göç rotaları gibi çalışmalar çerçevesinde yeni bir kavram olarak transit göç kavramını kurmuş; dolayısıyla kimi ülkeler de transit ülke olarak nitelenmiştir. Literatürde sıkça ve sorgulanmadan kullanılan bir kavramdır, transit göç ve 1990’larda pek de net olmayan muğlak bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kavram, göçmenlerin bir süre bir ülkede kalıp daha sonra başka bir ülkeye göç etmesine işaret etmektedir. Frank Düvell’in (2012) çalışmasının da gösterdiği gibi kavramın kullanılmasında önemli çifte standartlar olagelmıştır. Örneğin, “Türkiye, Ukrayna gibi Avrupa Birliği’ne (AB) komşu ülkeler, buralardan Avrupa’ya gelen göçmen gruplar nedeniyle transit ülke olarak tanımlanırken, AB’nin kendi içindeki Polonya, Avusturya, İtalya ve Fransa gibi ülkeler, bu ülkelere diğerlerine ciddi göçmen akışları olmasına rağmen, transit ülke olarak tanımlanmadılar” (Düvell 2012:418).

Özellikle 1990’larda AB’ye komşu ülkelere gelen ‘istenmeyen göçmenler’ için transit göç terimi kullanılmaya başlandı. Transit göç ve rotaları üzerine çeşitli çalışmalar yapıldı. Çalışmalar artarken bir yandan da istenmeyen göçü ‘*unwanted migration*’ durdurmak için AB içinde politik bir kararlılık oluşmuştur. Bu çerçevede, AB sınır komşusu olduğu ülkelere göçmenleri göndermemeleri için baskı uyulamaya başlamış; bu politika ise AB’nin göç politikasının içselleşmesi ve dışsallaşması olarak adlandırılmıştır (Düvell 2012; McKeever vd., 2005)

Transit göç konusunda pek çok uluslararası örgüt raporu yayınlanmıştır; bu kavram Batı ülkelerinin güncel göç politikasını işleten pek çok

kurumsallaşmanın meşru nedenini yaratmada önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, İsviçre ve Avusturya tarafından kurulan Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezinin (ICMPD - *International Centre for Migration Policy Development*) varlık nedenlerinin başında transit göçü önlemek gelmektedir (ICMPD,2004). Keza, ICMPD/ EUROPOL (*European Police Office*) ve FRONTEX (*European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders*) programlarının pek çoğunun içinde yine transit göç geçmektedir. FRONTEX' in Hera ve Minerva operasyonları da deniz sınırından gelenleri tutmak için yapılmıştır.

Düvell'e (2012) göre transit göç kavramı, AB'ye komşu ülkelerin istenmeyen göçü AB sınırlarından uzak tutmaları için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Bu kullanım özellikle, büyük transit göçmen 'akınlarını' anlatan STK raporları ile yaygınlaşmıştır. İlaveten, bazı çalışmalar da transit göç kavramını sorgulamadan alarak ve tüm transit göçmenleri mağdur olarak tanımlamaktadır. Bu mağduriyet çerçevesinde, göç etmenin özellikle transit göçmenler ve genelde tüm göçmenler açısından ne kadar tehlikeli ve sorunlar yaratan bir eylem olduğu mesajı da yaygınlaşmaktadır.

Batı ülkelerinin göç kısıtlama politikaları ve transit göç çalışmaları çerçevesinde göçmenlerin birbirini takip eden rotaların tespitinin ardından, "istenmeyen göçmenler arasındaki bir grup olan mülteciler" (Black, 2003; Düvell, 2012) için de bazı yeni düzenlemeler getirilmiştir: Genevre Sözleşmesi ile kurulan düzende, mülteciliğin beş nedeninden² dolayı ülkesini terk eden kişiler gittikleri herhangi bir ülkede sığınma başvurusu yapabilir ve mültecilik statüsü alabilir iken, transit göç hareketlerine göre bu hak kısıtlanmıştır. Bu kısıtlama için BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) ve AB birimleri sığınmacıların sadece Batıdaki ülkelerde değil, başka bazı ülkelerde de güvende olacaklarını, oralarda ilticaya başvurarak orada kalabileceklerini onaylamaya başlamışlardır. 1990'da imzalanan ve 1997'de yürürlüğe giren Dublin sözleşmesi ile mültecilerin girdikleri ilk güvenli ülkede iltica başvuru yapabilecekleri düzenlenmiştir. 2003 yılında Dublin II yönetmeliği ((EC) No 343/2003) mültecilerin AB sınırlarına ilk girdikleri ülkede başvurularının incelenmesini zorunlu kılmıştır. Yani, mültecilerin geldikleri göç duraklarının bazılarında kalabileceği, bunun onların güvenliği için yeterli olacağı konsensüsü üretilmiştir. Böylece mülteciler seçtikleri yerde değil, gittikleri ilk güvenli yerde kalmaya mecbur tutulmuşlardır. Bu sürece paralel olarak BMMYK, UGÖ (Uluslararası Göç Örgütü) gibi kurumlar büyük

² 1951 Cenevre Sözleşmesi madde paragraf 2'deki mültecilik tanımı uyarınca haklı nedenlere dayalı olarak zulme uğrama ya da zulme uğrama korkusuna esas teşkil eden beş neden (a) ırk (b) din (c) tabiiyet (d) belli bir toplumsal gruba mensubiyet veya (e) siyasi düşünceler temelli ayrımcılıktır.

AB fonlu projeler ile AB'ye komşu ülkeler bazında göç yönetimi konusunda aktif destek vermeye başlamışlardır.

Bu noktada belirtmek gerekiyor ki, anaakım göç politikasında artık mültecilik bir hak değil, gelen göç olarak düşünölmektedir. İnsan haklarının korunmasında son derece stratejik olan bir devletin kendi vatandaşının insan haklarını koruyamadığı anda, başka devletlerin bu hakları garanti etmesi demek olan iltica konusunda politik düzeydeki kaygılar hak ihlallerinden ziyade, Michael Collyer ve arkadaşlarının (2012) belirttiği gibi, gelebilecek göçe dair algıya göre şekillenmektedir. Transit göç tartışması açıkça gösteriyor ki, göç çalışmalarında kullanılan kavramlar, göçmenleri ele alıştaki normatif çerçeveyi de belirlemektedir. Dolayısıyla göç çalışmalarındaki ana kavramları irdelemek ve yanlışlıklarını ortaya çıkartmak, sadece bilimsel ve analitik bir zorunluluk değil, aynı zamanda alana insan haklarını vurgulayan normatif bir müdahale yapmanın da bir yoludur.

Göçü kısıtlama politikaları çerçevesindeki düşünsel alanda ortaya konan transit göç kavramı sorgulanmadan alınıp kullanıldığında göçe ve göçmene dair belirli bir bakış da sorgulanmadan göç literatüründe yeniden üretilmektedir. Anaakım tartışmada göç bir yerden diğerine bir yer değiştirme hareketi olarak algılanmaktadır. Oysa hareketin doğasında kopuşlar, süreklilikler ve süreksizlikler mevcuttur. Bunların tamamı göçmenlerin yaşamını oluşturmaktadır. Dolayısıyla göçü sadece yolculuk olarak algılamak, göç sadece hareket varsa vardır; hareket yoksa yoktur; ya da hareket durduğunda göç de bitmiştir ve göç politikasının alanı da bitmiştir türü algılara yol açmaktadır. Bu da göç yönetimine ilişkin politika ve politik tartışmaların ufkunu ciddi bir biçimde sınırlamakta, gerçek hayatta var olamayan kategorileri esas alarak düşünmemize neden olmaktadır.

Oysaki göç sadece tek yönlü bir hareket değil, mekân, zaman ve kültürlerin etkileştiği, emeğin sermaye ile buluştuğu bir yaşam mücadelesidir. Göçmenler kimi zaman bir yerde tutunmaları artık imkânsız olduğu için başka bir yere gitmekte ve 'transit göç' ortaya çıkmaktadır. Genelde transit göçün tanımlanmasında göçmenlerin başka bir yere gitme niyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Oysaki kişiler böyle bir niyeti zaman içinde edinebilir ya da fikir değiştirebilir ve tüm bu değişimler, vatandaşları oldukları ya da buldukları ülkelerdeki ve diğer pek çok ülkelerdeki değişimlerle ilgili olabilir ve kendi etraflarındaki mikro ölçekteki ilişki ve olanaklar yelpazesindeki değişimlerle de ilişkili olabilir. Ancak halihazırdaki transit göç tartışması, sadece hareketle ve hatta hareketin olasılığı ile ilgilenmektedir, göçmenlerin ya da mültecilerin ne yaşadığı, nerede nasıl yaşadığı ile değil.

Temel Bir Sınıflandırma: Kaynak, Transit, Hedef Ülkeler

Kaynak, transit, hedef ülke bu sınıflama hem göç hem de insan ticareti literatüründe en sık kullanılan sınıflamalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü genelde göç, bir yerden başlayıp, başka bir yere giden tek yönlü bir hareket olarak düşünülmektedir. Acaba bu sınıflandırmadaki çağrışım, sadece tek yönlü bir hareket anlayışı ile mi sınırlı? Özellikle düzensiz göç ya da insan ticareti gibi negatif kavramsallaştırmaları düşünürken, bu sınıflama çok yönlendirici olmaktadır. Bu sınıflamayı kullanarak düzensiz göç ya da insan ticareti sorununu kavramsallaştırdığımızda, kaynak ülkeyi ister istemez sorunun kaynağı olan ülke olarak düşünüyoruz, hedef ülke ise sorunun bulaştığı ülke oluyor. Bu hiçbir yerde böyle yazmıyor ama kelimelerin çağrışımlarını üretilen politikalarda görmek mümkündür. Problemi bu biçimde kurgulayıp söylemleştirdiğimizde kaynaktan çıkıp hedefe gelen yani sorun olan nedir? Kurtarılmak istendiği söylenen ‘mağdurlar’! Nitekim hem Palermo protokolünün 8. maddesi mağdurların korunmasını salık verse de son tahlilde protokolün genel ruhu, mağdurun göç etme konusundaki iradesini ya da arzusunu dikkate almaksızın ‘mağdur’ olan işçilerin zorunlu ve ya gönüllü olarak ülkelerine geri dönmesi kararını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, önlem olarak, birçok ülke göçü daha zor hale getirip sınırlarını yükseltmektedir. İnsan ticaretiyle mücadele için daha katı sınır uygulamalarının getirilmesinin nasıl bilimsel olarak meşrulaştırıldığına şu çalışmalar örnek verilebilir: Örneğin Tanja El-Cherkeh vd. (2004) insan ticareti mağduru olma riskini göç etme eğilimiyle bir tutarken, Cecilia Englund vd (2008) çoğu insan ticaretine maruz kalan kadının sınırları yasal olarak geçtiğini bildiren çalışmaların sonucunda yine de sınır güvelliğinin artırılmasını bir çözüm önerisi olarak sunmaktadır. Başka bir çalışma örneğinde (Cameron ve Newman, 2008) insan ticaretinin yapısal nedenlerini araştırırken kullandıkları modelde aslında göçün iten ve çeken faktörlerini incelemektedirler.

Oysa insan ticareti kavramının özgün yanı, sadece uluslararası göçmenin değil, yer değiştirmiş herhangi birisinin, bu hareketine bağlı olan bir süreçte ağır emek ve beden sömürüsüne tabii olmasıdır, yani sömürüdür! Sömürü olmadan bir göç ya da çalışma deneyimine insan ticareti denilemez. Sömürünün nerede gerçekleştiğine baktığımızda, sorunun kaynağını göç serüveninde değil, geçilen ve gidilen ülkelerdeki enformel sektörde aramaya başlamamız gerekir. O zaman, egemen dilin ortaya attığı hiyerarşik ve sömürgeci uluslararası ilişkiler söyleminin dışına çıkmak için önemli bir adım atmış olur ve sorunu ortak bir dert olarak düşünmeye başlarız.

Temel Bir İkili Karşıtlık: Yasal ve Yasadışı Göçmenler

Göç araştırmalarında sorgulanmadan kabul edilen bir ana sınıflama yasal/yasadışı ikili karşıtlığıdır. Yasadışılık genelde hukuksal bir statü ya da devletlerin göçmenlere verdiği bir sıfat olarak mesafeli bir yerden tanımlanmaz, yasadışı göçmenler toplumsal bir olgu olarak kabul edilir. Halihazırda ‘*sans papiers*’ gibi sivil hareketler ile ‘illegalite’ sıfatı eleştirilip ret edilse de anaakım literatürde yasadışı, düzensiz ya da ‘*clandestine*’ gibi tabirler kullanılmakta ve yasadışılık genelde verili kabul edilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yasadışı göç üzerine, kavramı ya da olguyu sorgulamadan yapılan pek çok betimleyici çalışma mevcuttur (örneğin King, 2002; Chin, 2003; Heckmann, 2004; Houstoun,1983; Salt, 2000; Fazito ve Soares, 2015; Sorensen, 2006; Futo ve Jادل, 2007; Jادل, 2011; Morehouse ve Blomfield, 2011).

Yasadışı göç kavramı, yasadışı göçmen kavramını kaçınılmaz kılmaktadır. Göçmenlerin yasadışı olması ise onların suçlu olmaları demektir. Nitekim yasadışı göçmenler yakalanmakta, yargılanmakta, suçlu bulunmakta, gözaltına alınmakta, hapis edilmekte ve sınırdışı edilmektedirler. Kısaca devletlerin bazı göçmenleri yasadışı olarak tanımlamaları birçok uygulamayı ‘kaçınılmaz’ ya da ‘doğal’ kılmaktadır. Ne var ki, anaakım tartışmada yasadışılık göçmenlerin bazılarının devletler tarafından tarif edilme biçimi olarak ele alınmamaktadır. Yasadışı göçmen kavramı literatürde sorgulanmadan kullanılmakta, böylece yasadışılık bazı göçmenlerin bir özelliği olarak düşünülmektedir.

Bu çerçevede, yasadışı göçmenler ulus devlet egemenliğini tehdit eden bir unsur olarak düşünülür: Klasik egemenlik anlayışına göre devletlerin egemenliği uluslararası hukuk ve siyasal sistemlerinin esasını oluşturur; devletlerin egemenliği kavramı uluslararası kısıtlar dahilinde devletlerin fiziksel alanları içinde kontrolü ellerinde tutma gücüdür (Sieghart, 1985; Mayall, 1990). Ulus devletin egemenliği, kendi sahasında bulunan insanlar, canlı ve cansız varlıklar ve olaylar için hukuku yazma ve uygulama yetkisidir (Chen, 1989). Bu klasik egemenlik anlayışı çerçevesinde, devletlerin sınırlarından kimlerin, nasıl ve hangi koşullarda geçeceğini kendi kriterleri ile belirleyememesi ya da kendi kurallarını uygulayamaması, devletin kendi sahasındaki egemenliğinin zedelenmesidir (Furlanos, 1986). Bu anlayış çerçevesinde, göçmenler sınırdan izinsiz geçerek ya da sınırlar içinde izinsiz bulunarak ya da sınırlar içindeki yaşam süreçlerinde çalışma izinlerine uymayarak ulus devletlerin egemenliklerini zedelemektedirler.

Yasadışı Göç ve Düzensiz Göç Kavramları Nasıl Bir Göç Politikası Ortamında Kullanılmaktadır?

‘Yasal/yasadışı göç’ ve ‘düzenli/düzensiz göç’ kavramlarının özellikle merkez ülkeler ya da zengin ülkeler (Sassen,1998; 1999) ve uluslararası kuruluşlar

tarafından kullanıldığının altı çizilmiştir. Güçlü politik aktörler tarafından kullanılan bu kavramların nasıl bir politik iklimde işlevselleştiğini görmek de onların anlam çağrışımlarını tahlil edebilmek bakımından gereklidir.

Düzensiz göç çeşitli yasadışılıklar içerdiği için şu veya bu şekilde göçmenlerin belge ve kayıtlarının tam olmaması demektir, dolayısıyla düzensiz göçmenler devlet tarafından tam olarak bilinemezler, bir alacakaranlıkta görünmezdirler. Bu durumda onlara ve içerdikleri risklere karşı tahminler yürüterek önlem almak da kaçınılmaz hale gelmektedir. Örneğin, AB’de 3 milyon düzensiz göçmenin olduğu düşünülmekte ancak net sayıları bilinmemektedir (Broeders, 2007) tahminler için çeşitli çalışmalar sürmektedir (örn. Kovacheva ve Vogel, 2009; Vogel 2009). Bazı yazarlar, (Cornelius vd., 2004, Freeman, 1998; Guiraudon, 2001) ‘tüm çabalara rağmen Avrupa’ya gelen bu akının kontrol edilememesi’ durumunun, Avrupa’nın sınırları üzerinde kontrolünü yitirdiğine işaret ettiğini savunmaktadırlar. Bu durumda göçmenler devletlerin egemenliğini ve AB’nin varlığını tehlikeye atan unsurlar olarak düşünülmektedir. Yasadışı göç ve düzensiz göç, egemenliği tehdit ettiği için savaşılmaması gereken unsurlar olarak düşünülür. Bu tehlike altdüşüncesine binaen, yaşlı kıtanın tüm sınırları için güçlü bir ‘güvenileştirme’ (Buzan ve Weaver, 2009; Huysmans, 2000) yapılmaktadır. AB’nin dış sınırları, kontrol pratikleri açısından çok ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Günümüzde, sınır kontrolü, sınırları aşan bir hâl almış, giderek fiziksel sınırların ve devletin alanının çok daha ötesini kapsayan bir kontrol oyununa dönüşmüştür (Guiraudon, 2001). Sınır kontrolünün genişlemesi, derinleşmesi ve yayılması çerçevesinde, hem içerde bulunan göçmenlerin gözetimi hem de sınır ötesi insan hareketliliği denetimi için yeni teknolojiler ve gözetim mekanizmaları oluşmaktadır. *Schengen Information System (SIS)*, *Eurodac and Visa Information System (VIS)* gibi AB ölçeğinde elektronik izleme sistemleri kurulmuştur. Engbersen (2001) Avrupa kalesi projesinin giderek bir *panopticon* inşa ettiğini düşünmektedir. Ona göre buradaki gözetimin amacı davranışı düzeltme değil, dışlamadır; Avrupa *panopticon*’u bir dışlama fabrikası olarak dizayn edilmiştir. Buradaki dışlama stratejisi, düzensiz göçmeleri ve onlara yardım eden, barınma ve işverenlerin de yasadışılaştırılması, hukuk-dışlaştırılması ve suçlanmaları, ‘*criminalization*’ üzerinden yürümektedir. Kısaca, yasadışı göç ve düzensiz göç kavramlarının dolaşıma sokulduğu (risk, sınırdışı ve içinde kontrol, gözetim, denetim ve dışlama temalı) politik ortam, yasadışı olma, düzen dışı olma, düzeni tehlikeye atma ve düzeni hak etmeme gibi çağrışımları içeren kavramlarla ve dolaşıma sokulan söylemlerle meşrulaşmakta ve yeniden üretilmektedir. Nitekim Louise Waite ve arkadaşlarının (2014) çalışması İngiltere’de vatandaşların düzensiz göçmenlere dair bireysel kanılarının, düzensiz göçmenlerin vatandaşlara bireysel düzeyde bedensel zarar verebileceklerinden, bu göçmenlerin toplumsal düzeyde çözülme yaratabileceği

korkusuna kadar genişleyen bir yelpazede, göçmenlerin çok çeşitli riskler taşıdıkları yönünde olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak kavramlarla aramıza mesafe koyup daha analitik bir gözle onları incelediğimizde sadece içlerindeki yanlılığı fark etmeyiz; şunu da görürüz: Yasadışı göç, yasadışı göçmen ve düzensiz göçmen gibi nitelermelerle, yasadışılık ve onun tüm çağrışimleri göçmenlerin bir özelliği olarak düşünülür.

Oysa “yasadışılık da tıpkı vatandaşlık gibi hukuksal bir statüdür” (De Genova, 2002:422). Ve hukuksal bir statü olarak yasadışılık birey ve devlet arasındaki bir ilişkilene biçimidir. Doğal ya da verili bir durum değil, hukuk sistemi ve egemen güçlerin yasal tanımlamaları ile kurulan, değişebilen kurallara bağlı bir statüdür.

Daha önemlisi, De Genova’nın da (2002) belirttiği gibi yöntemsel olarak yasadışı göçmenleri çalışmak ile yasadışılığı çalışmayı ve yasadışılık statüsünün bir sonucu olan sınırdışı edilebilirliği (Rittersberger - Tılıç, 2015) çalışmayı birbirinden ayırmak gerekmektedir.

Yasadışılığın verili bir durum olarak algılanmasına karşı çıkmak için öncelikle göçmenlerin yasadışı olma koşullarının göç yasalarına göre değiştiğini; ilaveten yasal kurallara uygun olmayan şekillerde gelen ya da bulunan göçmenlere dair çizilen kamusal imajın da her zaman olumsuz olmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

Yasadışı göç kavramı tarihi 1920’lere kadar uzanan eski bir kavramdır. 1920-30 ve 40’larda kullanılmış; 1970’lerde arası sıra karşımıza çıkmış; 1990’lardan sonra giderek artan bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Düvell, 2011). Avrupa özelinde, düzensiz göçmenlere bakış zaman içinde değişmiştir, 1970’lerden öncesinde bu bakış negatif değildir; petrol krizi ve endüstrileşmenin durması ile düzensiz göçmenler bir “sosyal sorun” ya da başka bir değişle “istenmeyen kişiler” haline gelmişlerdir (Sciortino, 2000; Bigo, 2004). Bu süreç içinde düzensiz göçmenlerin imajı da ‘maceraperest’ kişilerden ‘serseriler’e dönüşmüştür (Düvell, 2011).

Düvell’e göre (2011), Avrupa’da yasadışı ve düzensiz göç tartışmalarının artması konjonktürelidir ve üç dönüm noktası vardır: (i) Sovyet bloğunun çökmesi, (ii) AB ile birleşme süreci ve AB’nin genişlemesi, (iii) bunların sonucunda Doğu Avrupa ülkelerinden AB’ye yeni göç yollarının oluşması. Bu dönüm noktalarına güncel ilaveler yapmak gerekmektedir. (iv) Afganistan ve Suriye’deki savaşlar nedeniyle artan mülteci göçü; (v) artan terör olayları ile daha da yoğunlaşan güvenlik endişesi ve istila korkusu.

Yasadışı giriş kavramının yasal AB tanımı, Şengen Sınır yasasındaki giriş, kalış ve oturma koşullarını doldurmayan ya da artık doldurmayan bir üçüncü ülke vatandaşdır. Öte yandan, AB politikası açısından, düzensiz göç 1999

Amsterdam Antlaşması'dan beri siyaseten dikkat edilen bir konudur ve düzensiz göç ile mücadele Avrupa çapında bir ortak amaca dönüşmüştür (Broeders, 2007).

SIS II, Eurodac ve VIS ile AB, coğrafi sınırlarının ötesinde ilerdeki göçmenleri de takip eden yeni dijital sınırlara kavuşmuştur.

Düzensiz Kavramı ve Ulus Devletin Egemenliği

Düzensiz göç zengin ülkelerin sorunu olarak tartışılmaya başlanmıştır (Sassen 1998; 1999) tıpkı transit göç de olduğu gibi. *Düzensizlik* kavramı yasal ve yasadışı durumunun keskin karşıtlığına karşın, ikisinin arasında gri bir alanın bulunduğunu ya da yasadışılığın çeşitli halleri olduğunu belirten bir kavramdır. Düzensizlik genellikle oturma, vize ya da çalışma gibi izinlerde sorun olmasını belirtir. Kavram çok zaman *de facto* mültecileri de içermektedir. Düzensizlik de tıpkı yasadışılık gibi her zaman milli sınırlarla ilgili bir sorun olduğunu ifade eder, dolayısıyla düzensiz göç kavramı her zaman ulus devletin egemenliğini ve bu egemenliğin limitlerini çağırıştır (Atasü-Topcuoğlu, 2012).

Göçün olumlu ya da olumsuz olarak algılanması, bu minvalde, yasaların göçmen dostu olup olmamasına da bağlıdır; belgeleri tam olmayan göçmenlere karşı tutumlar, tanımlar ve algılar yıllar içinde değişmiştir. Bu tarihsel değişkenliği göz önünde bulundurduğumuzda açıktır ki, düzensizlik göçmenlerin yaptığı bir hata, ya da düştüğü bir durum olmanın ötesinde, göçmenleri kucaklayan sosyal çevre ve bürokratik aygıtlar tarafından üretilen sosyo-politik bir toplumsal inşadır. Kısaca düzensizlik toplumsal ve politik bir düzlemde üretilen bir statüdür.

Yasadışına İtilme ya da Düzensizlik Nasıl İnşa Edilmektedir?

Yasal göç yollarını kısıtlayıcı politikalar, çalışmaya izin verilmemesi, göçmenleri yasadışı ya da gölge aktivitelere sürüklemektedir. Bulgular gösteriyor ki, düzensiz göçü önlemek ve engellemek için yapılan politikalar ve yasalar, aslında düzensizliğin oluşmasına neden olmaktadır. Düzensiz göç kavramına mesafeli bakan eleştirel çalışmalar (Düvell, 2011) düzensizliğin, göçmenlerin bir özelliği olmadığını görmemizi sağlar ve düzensiz göçün nedenlerini şöyle açıklar:

- a) Yasal göç kanallarının eksikliği
- b) Aşırı karmaşık bürokrasi, zamanı tüketen ve etkili olmayan bürokratik süreçler
- c) İlgili yasa ve yönetmeliklerin çok sık değişmesi, tatbikinin çok zor olması (özellikle İngiltere ve Fransa)
- d) Çalışma izinlerinin çok zor verilmesi (örneğin İngiltere ve Çek Cumhuriyeti)

- e) Bürokrasilerdeki kurum kültürünün gelenlere birer müşteri gibi davranmak üzere değil, tersine yasadışı gelen göçmenlerden ülkeyi korumak üzere yapılanmış olması (rneğin İspanya ve Almanya) (Düvell, 2011)

Düvell'e (2011) göre de düzensizlik politik ve yasal bir inşadır. Göçün içerisinde bir miktar düzensizlik önlenmez bir durum olabilir. Ancak düzensizliğin oluşmasında politikaların ve yasal düzenlemelerin esaslı bir yer tutuğunu fark etmek önemli ve gereklidir. Çünkü ancak o zaman düzensiz göç için göçmenleri suçlamaktan vaz geçilebilir; ve düzensizliğin esasen g politikalarındaki düzensizliklerin, tutarsızlıkların, etkisizliklerin, başarısızlıkların ve rasyonel olmayan yanların dzetilmesi ile aşılabileceği görülebilir.

Sınırdışı Edilebilirlik

Yukarıda görüldüğü üzere, düzensizlik ve yasadışılık hukuki bir statü olarak tanımlanıp karmaşık brokrasilerle bireyler düzensizlik alanına itilebilmektedir. Yasadışı göç olgusunu tartışırken genelde gözden kaçan durum 'yasadışılığın' yasal süreçler içinde üretilmesidir (De Genova 2002). Bu durum yani bazılarının düzensiz göçmen olması, yakalanırsa sınırdışı edilen, yakalanmadığı süre zarfında da 'sınırdışı edilebilir kitleler' yaratmaktadır. Helga Rittersberger-Tılıç (2015) düzensiz göçmenlerin sınırdışı edilebilir gruplar haline getirilerek, ülkeler içinde savunmasız ve çok ucuz bir emek gücü yaratıldığına, küresel kapitalizmin bundan faydalandığına dikkat çekmektedir.

Teressa Galvin'in (2014) alışması bu argümanla ilgili somut örnek sağlamaktadır; göçmenlerin 'sınırdışı edilebilir olma hissi' deneyimini, bu hissin onların gündelik yaşamlarını ve işgücü pazarındaki konumlarını nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir. Galvin'e (2014) göre göçmenler sınırdışı edilme süreçlerini gerçekten yaşamaktadır, ancak bunu yaşamadıkları zamanlarda da gündelik göçmenlik yaşantıları bu olasılığın gölgesi altında sürmektedir. Dahası göçmenler sınırdışı edilme olgusuna ve sınırdışı edilebilir olmaya dair stratejiler geliştirmektedirler. Bu anlamda Galvin (2014) illegal göçmenleri onları illegal kılan prosedürler ve sınırdışı eden srelilerin bilincinde ve bunlara karşı stratejiler geliştiren özneler olarak gözler önüne sermektedir.

Sınırdışı edilebilirlik göçmenlerin her gününü etkileyen ve karşılığında stratejiler geliştirilen bir durumdur. Galvin'in (2014) alışması gösteriyor ki, göçmenlerin sınırdışı edilebilir olmaları, kötü ve geçici işleri kabul etmelerini, Botswana'daki bir çeşit işçi talebini, yani prekar (Standing, 2014) koşullarda çalışacak işçi talebini karşılamaktadır. Kısaca, düzensiz olarak tanımlanan göçmenler, vatandaşlara sağlanan haklardan ve insan haklarından

soyutlanmaktadır ve özellikle İkiz Sözleşmelerde³ yer alan hareket etme, adil yargı ve çalışma haklarından soyutlanmaktadır⁴. Bu şekilde güçsüzleşen göçmenler, prekar çalışma koşullarına (Standing, 2014; Lewis vd., 2015), aşırı sömürüye, çok uzun, güvencesiz, aşırı esnek, sağlığı ve yaşamı tehlikeye atan çalışma biçimlerine ‘evet’ demektedirler.

Düzensiz Göçmenlerin Haklarına İlişkin Anaakım Tartışma: Devletlerin Egemenliği ve Düzensiz Göçmenlere de İnsan Haklarının Sağlanması Çelişkisi

Göçmenlerin bir kısmının yasadışı ya da düzensiz olarak sınıflandırılması, bu kavramlar çerçevesinde, göçmen bireylerin ulus devletlerin egemenliğini tehdit ettiği varsayımı, göçmenlere karşı korunma, güvenlik ve denetim odaklı tartışmaları büyütürken, göçmenlerin vatandaşlara sağlanan birçok temel hakkın dışına itilmesine neden olmuştur. Anaakım kavramsal setin düşünsel alanında göçmenlerin insan olduğu ontolojik gerçeği göz ardı edilmiştir. Sonuçta, göçmenler insan hakları ajandasında geç, az ve tartışmalı olarak yer bulabilmiştir. İnsan haklarının düzensiz göçmenlere de uygulanması uzun zamandır üzerinde uzlaşmaya varılamayan bir tartışma konusudur. Uluslararası insan hakları düzenlemeleri ve uygulamalarının kayıtsız göçmenleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gereklidir: Hem birçok göçmenin yaşamı için gereklidir; hem de doğal hak doğal hukuk felsefesi izleğinde insan hakları hukukunun insan olan belgeli ya da belgesiz göçmenleri içermesi felsefi bir gerekliliktir.

Ne var ki, insan hakları hukukunun geliştiği diplomatik sahanın esas oyuncularını olan ulus devletler açısından konu ikircikli bir konudur. Örneğin, BM Yaşadıkları Ülkelerin Vatandaşı Olmayan Kişilerin İnsan Hakları Bildirgesi (*UN Declaration on the Human Rights of Individuals Who Are Not Nationals of the Country in which They Live*) yıllarca bu çalışmayı yürüten uluslararası konferansta konsensüs oluşamaması nedeniyle 12 yıl boyunca sonuca varılamayan toplantılarla ertelendikten sonra çıkmıştır. Linda Bosniak’a (1991) göre ertelemeleri yaratan uzlaşmazlığın temel nedeni ise, belgesiz göçmenlerin de koruma alındaki vatandaş-olmayanlar grubuna dahil olup olmaması meselesidir. Belgede kimlerin üçüncü ülke vatandaşı olduğu tanımlanıp, bu kişilerin insan haklarından yararlanması gerektiği belirtilse de,

³ İkiz Sözleşmeler olarak bahsedilen sözleşmeler şunlardır: BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

⁴ Benzer biçimde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek4 No.lu protokolü çerçevesinde koruma altına alınan serbest dolaşım ve vatandaşların sınırdışı edilme yasağı gibi haklar da vatandaş olmak ya da “bir devletin içerisinde usulüne uygun olarak bulunmak” koşullarına tabiidir. Usule uygun bulunmayanlar serbest dolaşım hakkının dışındadır.

“yasadışı gelme, yasadışı kalma statüsünü meşrulaştırmaz”, denilerek bu fiillere atfedilen ulusal yasalardaki suç tanımlarına müdahale yolu kapalı bırakılmıştır.

Onlara atfedilen ‘yasadışı’ ve ‘düzensiz’ sıfatları ile kimi göçmenler, var olan ulusal ve uluslararası hukuk düzeninin de dışına itilmektedir. Günümüzde, çeşitli ülkelerde birçok düzensiz göçmen vardır, bunlar gittikleri yerlerde prekar, tehlikeli, riskli, başkalarının niyetine bağlı hayatlar yaşamaktadırlar ve sayıları giderek artmaktadır. Bu göçmenlerin hayatlarını ve haklarını güvenceye alacak uluslararası insan hakları standartları gereklidir. Halihazırda göçmenlerin temel haklarını güvence altına alan uluslararası insan hakları enstrümanı olan *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme* önemlidir. Bu sözleşme düzensiz göçmenlere de düzenli göçmenlere sağladığı kadar olmasa da bazı haklar tanımaktadır. Ancak Bosniak’ın (1991) da belirttiği gibi Sözleşme hakların düzenlenmesinde devletlere çok geniş yetkiler tanıırken, özellikle düzensiz göçmenlerin haklarının tanınması noktasında devletlerin egemenliğine esas ağırlığı vermektedir. Bu nedenle göçmen işçilerin ve yakınlarının uluslararası standartlarda tanınan tüm insan haklarını kullanabilmeleri için yeterli değildir.

Bosniak’a (1991) göre *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*’den önce kayıtsız göçmenler var olan tüm insan hakları belgelerinde ya açıkça dışlanmış ya da görmezden gelinmiştir! Bu genel durumun tek istisnası Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 143 numaralı sözleşmesidir. Sözleşme143, kayıtsız göçmen işçiye ve ailesine geçmiş çalışmalarından kaynaklanan haklarda, tazminat, sosyal güvenlik ve diğer faydalarda eşit davranılmasını öngörmektedir⁵.

Hakların düzensiz göçmenlere de yayılması konusunda tartışan tarafların argümanları göçmenlerin birey olarak sahip olmaları gereken haklar ve devletlerin hüküm yetkisi arasındaki gerilimde ilerlemektedir. Bu tartışmanın taraflarının savlarını Bosniak (1991) şöyle özetlemektedir:

A. Düzensiz göçmenlere insan haklarının sağlanmasını savunanlar temelde iki argümanı ortaya koymaktadır:

- i. Normative insan hakları savunucuları düzensiz göçmenlerin incinebilirliklerinin altını çizerek, evrensel değerler ve normlardan yararlanmaları gerektiğini savunur.
- ii. Göçmenleri savunan ikinci argüman ise, düzensiz göçmenlerin insan haklarının garanti altına alınmasının sadece göçmenler değil, ev sahibi devletler ve onların vatandaşları için de olumlu sonuçlar doğuracağını savunur. Düzensiz göçmenler ne kadar korumasız ise bazı iş

⁵ Uluslararası Çalışma Örgütü’nün göçmen işçilerle ilgili 97 numaralı sözleşmesi ve burada bahsedilen 143 numaralı sözleşmesi hakkında yorumlar için bkz. Talas, 1980.

sahalarındaki çalışma koşulları o kadar kötüleşmektedir. Düzensizleri korumak ve çalışma koşullarını belirlemek, piyasadaki emek arzına da bir kısıtlama getirecek ve insan haklarını koruyacak ve sınır kontrolünü de arttıracaktır.

B. Düzensiz göçmenlere hak sağlanmasına karşı olanlar ise şu argümanları savunmaktadır:

- i. Düzensiz göçmenlere hak sağlanır ise, daha fazla kişi gelerek, sınırları (egemenliği) ihlal edecektir.
- ii. Düzensiz göçmenler çeşitli insan hakları ihlalleri yaşamaktadır ancak, bunu önlemenin esas yolu, devletlerin daha fazla sınır kontrolü uygulamaları, belgesiz göçmen çalıştıran işyerlerini cezalandırmaları, belgesizlere yardım ve yataklık edenleri cezalandırmaları ile çözülebilir. Bazıları ise, sınır ihlaline karşı cezaların arttırmasını, böylece caydırıcı hale gelen cezalar ile göçün engelleneceğini böylelikle insan hakları ihalelerinin de engelleneceğini savunur, düzensiz göçmenlerin durumlarını karakterize eden sömürünün ancak, onların sınırı geçmelerini ve çalışmalarını engelleyerek çözülebileceğini iddia eder.
- iii. Öte yandan, kimileri ise devletlerin düzensiz göçmenlere temel insan haklarından başka bir yükümlülüğünün olmadığını, çünkü onların toplumu bir arada tutan sosyal kontratın bir parçası olmadığını savunur. Bu görüş, düzensiz göçmen, sınır geçerken devletin egemenliğini ihlal ettiği, buna saygı göstermediği için, devletin egemenliği ve gücü sayesinde sağlanan pek çok haktan faydalanmaya da hakkı olmadığını, onların toplumun bir parçası olmadığını savunur⁶.
- iv. Hâlâ oldukça etkili olan son argüman ise şöyle der: Ulus devletlerin toplumları, aynı tarihi, değerleri, kültürü ve dili paylaşan insanlardan oluşur; bu nedenle birden bire çok sayıda çok farklı kültürel geçmişlerden gelen kişilerin topluma karışması toplumsal dokuya zarar verebilir (Bosniak 1991).

Görüldüğü gibi bu tartışma göçmenlerin hakları ya da bireyin hakları ile fiziksel sınırlar üzerinden tanımlanan ulus devletlerin egemenliğinin çatışması merkezinde dönmektedir. Bugün hâlâ pek çok ülkede göçmenlere 'gelen göçmen' bakış açısıyla bakılmakta, yasal/yasadışı, düzenli/düzensiz sınıflamaları ile göçmenler düşünülmekte ve bu çerçevede suçlu kişiler olarak addedilmektedir. Anaakım kavramların yanlı ve sınırlı düşünsel alanı, belgesiz göçmenlere insan haklarının sağlanmasının önündeki temel düşünsel engeldir.

⁶ Özellikle Avrupa'da göçmenlerin refah devletine etkileri, geldikleri ülkelerdeki refah devleti sistemiden faydalanmaya haklarının olmadığı olmadığı konusundaki argümanların incelenmesi ve sosyal politika bağlamında bir değerlendirmesi için bkz. Atasü-Topcuoğlu, 2014.

Sonuç

Halihazırda göç üzerine düşünmemizde kullandığımız baskın kavramsallaştırmalar olan ve esasen yasal/yasadışı göçmen ayırımına dayanan düzensiz göç, transit göç ve insan ticareti kavramları uluslararası göç konusunun bazı noktalarını tartışma alanımızın dışına itmekte ve halihazırdaki göç tartışmalarındaki bazı çelişkileri de görmemizi engellemektedir. Araştırma konusunun nasıl kurgulandığı çok kritiktir, zira neyi nesneleştirdiğimiz, sosyal gerçekliği kurgularken neyi merkeze aldığımızla doğrudan ilişkilidir. Çoğu zaman ‘sosyal sorun’, olumsuz yanlar, önlenemez özellikler, verili kabul ettiğimiz durumlarla birlikte tanımlanır. Bir toplumsal sorunu tanımlarken ya da bir araştırma konusunu formüle ederken belirli odakla ve belirli bir dünya görüşü ile hareket ederiz. Göç çalışmalarında, sorgulanmayan kavram ve sınıflandırmalar ile göç alan zengin ülkelerin perspektifinin bilimsel alana sızması bir tür yöntemsel yanlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak sıkça karşılaşılan bir diğer örtük yanlılık ise, ‘yöntemsel neoliberalizm’ diye tabir edilebilecek durumdur: Sermayenin tanımlarının ve varsayımlarının tartışmadan araştırma alanına alınması, sermayecilik merkezli bir yöntemsel yaklaşım sergilenmesi. Örneğin kaçak ya da ‘yasadışı’ göçmenler üzerine suç ya da kaçakçılık rotalarından tutun da gündelik yaşam deneyimlerine dek pek çok konuda araştırma yapılmakta ve ‘onlar’ yasadışı göçmenler olarak tarif edilmektedir. Ancak göçmenleri yasadışı biçimlerde çalıştıran sektörler, yasadışı emek kullanımının bu sektörlerdeki yeri, ya da göçmen çalıştıran işyerleri ve işverenler hakkında pek fazla araştırma bulunmamaktadır. Çünkü birilerinin diğerlerini mümkün olan en düşük ücretle çalıştırarak kâr etmesinde pek de incelenecek bir şey adeta yoktur; bu ‘normal’ bir durumdur. Oysa içinde bulunduğumuz toplumsal gerçekliği, sadece sömürüleni, hem de güçlü olan kurumların onları tanımlamaları üzerinden tartışıp araştırarak ve sömüren mekanizmaların işleyişini hiç sorgulamadan nasıl anlayabiliriz? Göçmenlerin yasadışılıklarını verili kabul ettiğimizde, buradaki süper sömürü ilişkilerini sadece suç-mağdur ekseninde tanımlamaktan öteye geçemeyiz. Mevcut anaakım tartışmalarda, ekonomik, politik ve yasal alt yapı, bu ilişkileri kuran toplumsal ekonomik ilişkiler konu dışı kalmaktadır. Anaakım göç tartışmasının temel sınıflamaları, insan hareketliliğini temel özgürlükler içinde görmeyen, göçü Doğu’dan Batı’ya, fakir ülkelere zengin ülkelere gelen göç olarak ele alan ve göçün nedenlerini anlamadan onu engellemeye çalışan bir politik ortamda geliştirilmektedir. Bu nedenle, eldeki kavramsal setin ideolojik yanlılıklarını görerek, tartışmaya evrensel değerlere dayalı bir müdahale yapmak, belgeli / belgesiz tüm göçmenlerin insan hakları kapsamında değerlendirilmesini sağlayacak tartışma ortamını kurmak gereklidir.

Belgesiz göçmenlerin maruz kaldıkları, sınırdan sokmayarak ölüme terk etme, sınırdışı etme ve sınır içinde aşırı sömürü uygulamaları, milli şiddet kültürlerini aşan, küresel çapta ortak bir sorun, ortak bir şiddet kültürü⁷, ortak bir sömürü kültürüdür.

Küreselleşme döneminde göç artmakta ve gündelik hayatın bir unsuru haline gelmektedir; öte yandan bir çağcıl demokrasi pratiği olarak hayatın politikanın merkezine oturtulması (Foucault, 1978:143) gerekmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin hayat deneyimlerinin ve hem yerlilerin hem göçmenlerin ortak deneyimleri olan emek ve beden sömürüsü kültürünün politikanın merkezine çekilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede göçmen politikasının üretilmesi ve yayılması, özellikle işçi hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği ve çalışma hakları temelinde olmamalı mıdır?

Göçmenlerin, kadınların, enformel sektör işçilerinin görünürleşebildiği, sömürgeci bakış açılarından bağımsızlaşmış, katılımcı bir tartışma ve ortak eylem alanını önce tasarlayabilmek, sonra da gerçekleştirebilmek için, göç meselesini değişik eksenlerden kuşatarak sorunsallaştırmak gerekiyor. O zaman, burada yanlılıklarını ve sınırlılıklarını gösterdiğimiz kavramsal set yerine yeni bir kavramsal set ve tartışma için göçmenlerin kendi sesleri ile haklar tartışmalarına katılmaları ve göçmen ve vatandaşların dayanışma pratiklerinin inşa edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Atasü-Topcuoğlu, R. (2012) “Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği”, İhlamur-Öner, G. ve Öner, A. (Ed.) *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*, İletişim: İstanbul, s. 501-509.
- Atasü-Topcuoğlu, R. (2014) “Ulus aşırı Sermaye ve Uluslararası Göç Kıskaçında Refah Devletini Tartışmak” içinde Betül Altuntaş (Der.) *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*, Ankara: Nobel Yayınları, s. 159-176.
- Black, R. (2003), “Breaking the Convention: researching the “illegal” migration of refugees to Europe”, *Antipode*, Vol. 35, No:1, s. 34-54.
- Bigo, D. (2004), “Criminalisation of “Migrants”: The Side Effect of the Will to Control the Frontiers and the Sovereign Illusion”, Bogusz, B., Cholewisnki, R., Cygan, A. ve E. Szyszczak (Ed) *Irregular Migration and Human Rights: Theoretical, European and International Perspectives*, Martinus Nijhoff, Leiden and Boston, MA, s. 90–127.

⁷ Burada şiddeti konuşurken sıkça yapılan bir ötekileştirmeden uzak durmanın önemle altını çizmek gerekiyor. Şiddet, analiz edilip, çözüm aranırken genelde hep alt kültürlerle atfedilerek sorunsallaştırılıyor. Örneğin, Türkiye’de şiddet, özellikle aile içi şiddet ezici bir çoğunlukta yoksulluğa bağlanarak tartışılıyor. Yani hep “gariban erkeklerin” şiddeti görülüyor. Orta üst sınıf profesyonel Türk erkek kimliği şiddetten uzak olarak tasvir ediliyor. Öte yandan birçok Avrupa ülkesinde yaygın olarak şiddet göçmenlerin ve Müslümanların alt kültürüne ihale ediliyor, göçmenler arasında araştırılıyor. Yerel ve göçmen ailelerdeki şiddet oranlarını karşılaştıran çalışmalar pek bulunmuyor. Türkiye örneğine benzer biçimli söylemsel stratejiler Avrupalı, Batılı, Hristiyan erkekliğin kimliksel kurulumunda rol oynuyor.

- Bosniak, L. S. (1991), "Human Rights, State Sovereignty and the Protection of Undocumented Migrants under the International Migrant Workers Convention", *The International Migration Review*, Vol. 25, No. 4, Special Issue: U.N. International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Winter, 1991), 737-770.
- Broeders, D. (2007), "The New Digital Borders of Europe: EU Databases and the Surveillance of Irregular Migrants", *International Sociology*, Vol.22, No.1,s. 71-92.
- Buzan, B. ve Wæver, O. (2009), "Macrosecuritisation and security constellations: reconsidering scale in securitisation theory", *Review of international studies*, Vol. 35, No.02, s. 253-276.
- Cameron, S. ve Newman (Ed.) (2008), *Trafficking in Humans: Social, Cultural and Political Dimention*, United Nations University Press, Tokyo.
- Cohen, S. (2007), "From a Worker to a Slave", *Global Social Policy*, Vol.7, No.1, s.14-17.
- Chen, L. (1989), *An Introduction to Contemporary International Law* Yale University Press, New Haven.
- Chin, J. (2003), "Reducing Irregular Migration from China", *International Migration*, Vol. 41, No.3, s.49-72.
- Collyer, M., Düvell,F. ve Haas, H. (2012), "Critical approaches to transit migration", *Population, Space and Place*, Vol. 18, No.4, s. 407-414.
- Cornelius, W., Tsuda, T., Martin, P. ve Hollifield, J., (Ed.) (2004), *Controlling Immigration: A Global Perspective*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- De Genova, N. P. (2002), "Migrant "Illegality" and Deportability in Everyday Life", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 31, No.1, s. 419-447.
- De Genova, N. (2013), "Spectacles of migrant 'illegality': the scene of exclusion, the obscene of inclusion", *Ethnic and Racial Studies* Vol.36, No.7, s. 1180-1198.
- De Stefano, A. M. (2007), *The War on Human Trafficking the US Policy Assessed*, Rutgers University Press, New Jersey.
- Düvell, F. (2011), "The Pathways in and out of Irregular Migration in the EU: A Comparative Analysis", *European Journal of Migration and Law*, Vol.13, No.3, s. 245-250.
- Düvell, F. (2012), "Transit migration: A blurred and politicised concept", *Population, Space and Place*, Vol.18, No.4, s. 415-427.
- El-Cherkeh, T., Stirbu, E., Lazararoiu, S. ve Radu, D. (2004), *EU-Enlargement, Migration and Trafficking in women: The Case of South Eastern Europe*, Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (HWWA), Hamburg.
- Engbersen, G. (2001), "The unanticipated consequences of panopticon Europe", Guiraudon, V. ve Joppke, C. (Ed.) *Controlling a New Migration World*, Routledge, Londra, s.222-246.
- Englund, C., Viuhko, M., Jokien A. ve Aroma, K. (2008), *The Organization of Human Trafficking: A Study of Criminal Involvement in Sexual Exploitation in Sweden, Finland and Estonia*, yayınlayan İsveç Ulusal Suç Önleme Konsülü (Brottsförebyggande Rådet) Stockholm.

- Fazito, D. ve Soares, W. (2015), "The Industry of Illegal Migration: Social Network Analysis of the Brazil-US Migration System", *International Migration*, Vol.53, No.6, s.183-204.
- Forschungsgesellschaft Flucht and Migration (FEM) Berlin (1998) "Europe: Germany, Poland and Ukraine: asylum seekers and the 'domino effect' *Race and Class*, Vol. 39, s. 62-76.
- Foucault, M. (1978), *The History of Sexuality: An Introduction Vol.1*, (çev. R. Hurley), Vintage Boks: New York.
- Fourlanos, G. (1986), *Sovereignty and the Ingress of Aliens*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Freeman, G. (1998), "The Decline of Sovereignty? Politics and Immigration Restrictions in Liberal States", C. Joppke (ed.) *Challenging the Nation State: Immigration and Citizenship in Western Europe and the United States*, Oxford University Press, Oxford, s.86-108.
- Futo, P. ve Jandl, M. (2007), *2006 Year Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe*, Vienna, the International Centre of Migration Policy Development, ICMPD.
- Galvin, T. M. (2014), "'We Deport Them but They Keep Coming Back': The Normalcy of Deportation in the Daily Life of 'Undocumented' Zimbabwean Migrant Workers in Botswana", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 41, No.4, s.617-634.
- Guiraudon, V. (2001), "De-Nationalizing Control: Analysing State Responses to Restraints on Migration Control", V. Guiraudon ve C. Joppke (Ed) *Controlling a New Migration World*, Routledge, London, s. 29-64.
- Heckmann, F. (2004), "Illegal Migration: What Can We Know And What Can We Explain? The Case of Germany", *International Migration Review*, Vol.38, s. 1103-1125.
- Houstoun, M. F. (1983), "Aliens in Irregular Status in the United States: A Review of their Numbers, Characteristics, and Role in the U.S. Labor Market", *International Migration*, Vol. 21, No. 3, s. 372-414.
- Huysmans, J. (2000), "The European Union and the securitization of migration", *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, No.5, s. 751-777.
- ICMPD (2004), *International Centre for Migration Policy Development, Informal Meeting on Mediterranean Transit Migration, 5-6 February 2004 Vienna*, Conclusions by the Chair, internet kaynağı: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/MTM/Vie_Conclusions_in_English_-_0204.pdf son erişim:01/01/2016
- Jandl, M. (2011), "Methods, Approaches and Data Sources for Estimating Stocks of Irregular Migrants", *International Migration*, Vol.49, No.5, s. 53-77.
- King, R. (2002), "Towards a new map of European migration", *International journal of population geography*, Vol. 8, No, 2, s.89-106.
- Kovacheva, V., ve Vogel, D. (2009). "The size of the irregular foreign resident population in the European Union in 2002, 2005 and 2008: aggregated estimates". *Database on Irregular Migration, Working paper, (4)*. (<http://irregular-migration.net/index.php?id=162> 01/01/2016).

- Lewis, H., Dwyer, P., Hodkinson, S., ve Waite, L. (2015), "Hyper-precarious lives Migrants, work and forced labour in the Global North", *Progress in Human Geography*, Vol.39, No5, s. 580-586.
- Mayall, J. (1990), *Nationalism and International Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- McKeever, D., Schultz, J., ve Swithern, S. (2005), *Foreign territory: the internationalisation of EU asylum policy*. Oxfam Publication: Oxford.
- Morehouse, C., ve Blomfield, M. (2011), *Irregular migration in Europe*, Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Piper, N. (2003), "Feminization of Labor Migration as Violence Against Women: Inaternational, Regional and Local Nongovernmental Organization Responces in Asia", *Violence Against Women*, Vol.9, No. 6, s.723-745.
- Rittersberger-Tılıç, H. (2015), "'Managing' Irregular Labor Migrants in Turkey", *The Journal of Migration Studies*, Vol.1, No.1, s. 80-107.
- Salt, J. (2000), "Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective", *International Migration*, Vol.38, No.3, s. 31-56.
- Sassen S. (1998), *Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*, New York: New Press
- Sassen S. (1999), *Guests and Aliens*, New York: New Press
- Sciortino, G. (2000), "Toward a political sociology of entry policies: conceptual problems and theoretical proposals", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol.26, No.2, s.213-228.
- Sieghart, P. (1985), *The Lawful Rights of Mankind*, Oxford: Oxford University Press.
- Shahinian, G. (2008), "Trafficking in Persons in the South Caucaus- Armenia, Azerbaijan and Georgia: New Challenges for Transnational Democracies" Cameron S. ve Newman E. (Ed.) *Trafficking in Humans: Social, Cultural and Political Dimentions*, Tokyo, United Nations University Press, s.252-273.
- Spivak, G.S. (1990), *The Post-Colonial Critic: Interviews, Strategies, Dialogues*, Routledge, New York.
- Sorensen, S. N. (2006) (Der.) *Irregular transit migration in the Mediterranean: Facts, figures and insights*, Danish Institutte for Iternational Studies: Copenhagen.
- Standing, G. (2014), *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*, (çev. E. Bulut), İletişim: İstanbul.
- Talas, C. (1980), "Avrupa'da Göçmen İşçiler ve İnsan Hakları", *İnsan Hakları Yıllığı*, Vol. 2, No.1, s.95-110.
- Vogel, D. (2009), *Size and Development of Irregular Migration to the EU*, CLANDESTINO project Comparative Policy Briefs.
- Waite, L., Valentine, G. ve Lewis, H. (2014), "Multiply vulnerable populations: mobilising a politics of compassion from the 'capacity to hurt'", *Social & Cultural Geography*, Vol.15, No.3, s. 313-331.